

**UCHWAŁA NR XLVII/1113/14
RADY MIASTA KATOWICE**

z dnia 26 marca 2014 r.

w sprawie przyjęcia sprawozdania z realizacji w 2013 roku „Strategii Miasta Katowice wynikającej z Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2011-2015”.

Na podstawie art. 18 ust 1 w związku z art. 7 ust 1 pkt 5 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013r., poz. 594 z późn. zm.), art.12 pkt 4 w związku z art. 4 ust 1 pkt 2 ustawy z dnia 5 czerwca 1998r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2013r. poz. 595 z późn. zm.), w wykonaniu uchwały nr XIII/222/11 z dnia 5 września 2011 roku w sprawie przyjęcia Strategii Miasta Katowice wynikającej z Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2011-2015.

**Rada Miasta Katowice
uchwała:**

§ 1. Przyjąć sprawozdanie z realizacji w 2013 roku „Strategii Miasta Katowice wynikającej z Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2011-2015”, w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Miasta
Katowice

Jerzy Forajter

KATOWICE
dla odmiany

Załącznik do Uchwały Nr XLVII/1113/14

Rady Miasta Katowice

z dnia 26 marca 2014 r.

Sprawozdanie z realizacji: „Strategii Miasta Katowice wynikającej z Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2011-2015” za 2013 rok

Uchwała Rady Miasta Katowice nr XIII/222/11
z dnia 5 września 2011 roku w sprawie przyjęcia
Strategii Miasta Katowice wynikającej
z Narodowego Programu Ochrony Zdrowia
Psychicznego na lata 2011-2015.

Wprowadzenie

Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2011, nr 231, poz. 1375) wprowadza do realizacji "Narodowy Program Ochrony Zdrowia Psychicznego" wskazując, że prowadzenie zadań w nim określonych należy do zadań własnych powiatu.

Zatem miasto Katowice, jako gmina i miasto na prawach powiatu jest zobowiązane do realizacji zadań określonych w "Strategii", szczególnie poprzez:

- promowanie zdrowia psychicznego,
- zapewnienie osobom z zaburzeniami psychicznymi wielostronnej, zintegrowanej i dostępnej opieki zdrowotnej oraz innych form pomocy niezbędnych do życia w środowisku społecznym, rodzinnym i zawodowym.

Zgodnie z ww. ustawą w działaniach z zakresu ochrony zdrowia psychicznego mogą uczestniczyć stowarzyszenia i inne organizacje społeczne, fundacje, samorządy zawodowe, kościoły i inne związki wyznaniowe oraz grupy samopomocy pacjentów i ich rodzin, a także inne osoby fizyczne i prawne.

Realizowane programy wynikające z Narodowego Programu Ochrony zdrowia Psychicznego w mieście Katowice

1. Program promocji zdrowia psychicznego.

Cel główny: Promocja zdrowia psychicznego i zapobieganie zaburzeniom psychicznym.

Cele szczegółowe:

- upowszechnienie wiedzy na temat zdrowia psychicznego,
- kształtowanie zachowań i stylów życia korzystnych dla zdrowia psychicznego,
- rozwijanie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach zagrażających zdrowiu psychicznemu.

Zadania realizowane przez Wydział Polityki Społecznej

Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w oparciu o zapisy ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi prowadziła działania związane z procedurą zobowiązania do leczenia odwykowego.

Zespół ds. Lecznictwa Odwykowego Miejskiej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Katowicach pełnił dyżury w każdy wtorek i czwartek w godzinach od 16.00 do 19.00 w Katowicach przy ulicy Macieja 10.

W tych godzinach mieszkańcy Katowic mogli uzyskać bezpłatne porady w zakresie:

- procedury skierowania osoby na leczenie odwykowe,
- miejsc pomocy osobom uzależnionym od alkoholu oraz ich rodzinom na terenie miasta Katowice,
- radzenia sobie z sytuacjami kryzysowymi, w tym w szczególności z przemocą w rodzinie.

Ponadto Zespół ds. Lecznictwa Odwykowego udzielał rodzinom, w których występują problemy alkoholowe bezpłatnej, szeroko rozumianej pomocy psychospołecznej. Poradnictwo specjalistyczne obejmuje również problematykę uzależnień u osób z zaburzeniami psychicznymi.

W 2013 roku Komisja rozpatrzyła 191 wniosków o zobowiązanie do leczenia odwykowego.

- na pierwsze spotkanie zgłosiło się 76 osób,
- na kolejnych spotkaniach odnotowano 252 obecności, a w 177 przypadkach przedłożono zaświadczenia z placówek leczenia odwykowego,
- do Sądu Rejonowego skierowano 82 wnioski o zastosowanie zobowiązania do leczenia odwykowego,
- zaproszono 158 członków rodzin, z których na spotkanie z komisją zgłosiło się 88 osób,
- ilość osób, które przyszły na spotkanie bez wcześniejszego umówienia: 78,
- łącznie w trakcie całego roku zanotowano 460 obecności osób korzystających z pomocy Zespołu ds. Leczenia Odwykowego.

Edukacja zdrowotna oraz promocja zdrowego stylu życia realizowane były w mieście Katowice w 2013 roku m.in. poprzez:

- **Edukację zdrowotną uczniów na temat: profilaktyka niktynizmu - Autorski program profilaktyczny pn.: „Kiszone ogórki” - Stowarzyszenie na Rzecz Krzewienia Abstynencji i Promocji Zdrowego Stylu Życia „Pro-Vita” z siedzibą w Gliwicach.**

Na terenie katowickich szkół podstawowych (klasy VI) oraz gimnazjalnych (klasy I) w 2013 roku realizowane były dwie edycje programu edukacji zdrowotnej uczniów na temat profilaktyki niktynizmu - autorski program profilaktyki antytytoniowej pn. „Kiszone ogórki”. Celem programu było zmniejszenie palenia papierosów przez młodzież szkolną, a realizatorem było Stowarzyszenie na Rzecz Krzewienia Abstynencji i Promocji Zdrowego Stylu Życia „Pro-Vita” z siedzibą w Gliwicach. Program realizowano w oparciu o nowoczesne metody aktywizacji grupy, nauczano zasad asertywności i skutecznych zasad „odmawiania palenia”. Prowadzący zajęcia posługiwali się takimi metodami dydaktycznymi jak: praca w małych grupach, tworzenie prac plastycznych przedstawiających osoby uzależnione oraz omawianie ich na forum, demontaż stereotypów związanych z uzależnieniem, scenki aktywizujące wszystkich uczestników, mini wykład na temat korzyści z niepalenia. W ramach I edycji, realizowanej w terminie od 22.04.2013 r. do 21.06.2013 r. przeprowadzono łącznie 30 spotkań 3-godzinnych poświęconych ww. tematowi w 10 katowickich szkołach gimnazjalnych - w programie wzięło udział **759** uczniów katowickich gimnazjów. W ramach II edycji, realizowanej w terminie od 21.11.2013 r. do 17.12.2013 r. przeprowadzono łącznie 22 spotkania 3-godzinne poświęcone ww. tematowi w 4 katowickich szkołach gimnazjalnych oraz 1 szkole podstawowej - w programie wzięło udział **525** uczniów. Z realizatorem zawarto umowę na kwotę **11 250,00 zł** na realizację I edycji programu oraz na **8 250, 00 zł** na realizację II edycji.

- **Program zajęć warsztatowych pn.: „Profilaktyka zaburzeń depresyjnych” w klasach III katowickich szkół gimnazjalnych - Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis”.**

Na terenie katowickich szkół gimnazjalnych w 2013 roku realizowane były dwie edycje programu zajęć warsztatowych pn.: „Profilaktyka zaburzeń depresyjnych”. Realizatorem był Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis” z siedzibą w Katowicach przy ul. Drozdów 21 i 17. Środki przeznaczone na realizację tego zadania w 2013 roku wyniosły **9 000,00 zł**. W okresie od 18.03.2013r. do 23.05.2013 r. w 15 klasach III katowickich gimnazjów przeprowadzono I edycję programu - uczestniczyło w niej **328** uczniów, a w okresie od 09.09.2013 r. do 06.11.2013 r. - II edycję w 15 klasach III katowickich gimnazjów - uczestniczyło w niej **305** uczniów. Zajęcia warsztatowe cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem i zostały wysoko ocenione przez uczestników. Młodzież w trakcie „mini wykładów” oraz prac indywidualnych i zespołowych poszerzyła swoją wiedzę na temat zaburzeń depresyjnych, etiologii tych zaburzeń, ich różnorodności, radzenia sobie z trudnymi emocjami oraz budowania adekwatnego poczucia swojej wartości.

- **„Stawiam na życie” - Stowarzyszenie Promocji Kobiet Aktywnych SPinKA z siedzibą w Katowicach.**

Głównym celem tego zadania realizowanego w 2013 roku było promowanie wśród mieszkańców Katowic, chorych onkologicznie i ich bliskich, aktywnego i zdrowego stylu życia. W ramach projektu „Stawiam na życie” przeprowadzono dla dwóch 12-osobowych grup osób chorych onkologicznie i ich bliskich warsztaty psychoonkologiczne (po 40 godzin szkoleniowych dla każdej grupy). Zajęcia przeprowadzono zgodnie z założeniami Programu Simontona - przede wszystkim wspierano zdrowe myślenie i decyzje o zdrowych zachowaniach, a także wiedzę i umiejętności z zakresu profilaktyki i promocji zdrowia. Ponadto projekt zakładał również druk i dystrybucję plakatów, ulotek promujących zdrowy tryb życia wśród mieszkańców Katowic. Przygotowana została również płyta DVD „Stawiam na życie” zawierająca treści promujące postawy prozdrowotne poprzez edukację z zakresu podstaw biologii nowotworów i praktyczne ukazanie - dzięki relacjom z przebiegu warsztatów - wpływu równowagi psychicznej na zapobieganie chorobom. Płyta cieszyła się bardzo dużym powodzeniem. Cele w/w projektu były następujące: wzrost poczucia własnej wartości, zwiększenie umiejętności radzenia sobie z sytuacjami trudnymi w życiu osobistym i społecznym (w tym z chorobą nowotworową), wzrost świadomości uczestników na temat ważności realizacji własnych potrzeb

rozwojowych i zdrowotnych wśród uczestników warsztatów, a także promowanie wśród mieszkańców postaw prozdrowotnych poprzez edukację z zakresu podstaw biologii nowotworów i wpływu równowagi psychicznej na zapobieganie chorobom. Na wykonanie w/w zadania w 2013 roku przekazano środki w formie dotacji w wysokości **11 400,00 zł.**

• **Opracowanie, zakup oraz rozpowszechnianie materiałów informacyjno - edukacyjnych.**

W okresie sprawozdawczym opracowano również ulotki i broszury dotyczące promocji zdrowia psychicznego w związku z realizacją „Strategii Miasta Katowice wynikającej z Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2011-2015”. W/w materiały zostały rozprowadzone za pośrednictwem Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Katowicach, w podmiotach wykonujących działalność leczniczą i miejscach użyteczności publicznej na terenie miasta Katowice. Zakupiono łącznie 5 tys. ulotek oraz 2 tys. broszur. Wydatkowano na ten cel: **1888,05 zł.** Wykonawcą był Kolor Design Multimedia Group z siedzibą w Kluczach, ul. Bogucińska 54.

Na terenie miasta Katowice funkcjonują obecnie 4 Środowiskowe Domy Samopomocy, które zapewniają łącznie 113 miejsc, prowadzonych przez:.

Nazwa i adres		Ilość miejsc
Środowiskowy Dom Samopomocy przy ul. Gliwickiej 74	Dla osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim, znacznym, umiarkowanym oraz lekkim, przy jednoczesnym występowaniu innych zaburzeń, zwłaszcza neurologicznych, w wieku 18 - 65 lat, będących mieszkańcami Katowic	25
Środowiskowy Dom Samopomocy przy ul. Tysiąclecia 41	Dla osób z zaburzeniami psychicznymi, będących mieszkańcami Katowic	34
Środowiskowy Dom Samopomocy przy ul. Oswobodzenia 92	Dla osób z zaburzeniami psychicznymi, będących mieszkańcami Katowic, bądź ze względu na ponadlokalny zasięg placówki mieszkańcami innych miast, na terenie których nie ma tego typu placówki.	34
Środowiskowy Dom Samopomocy przy ul. Brata Alberta 4	Dla osób upośledzonych umysłowo, będących mieszkańcami Katowic.	20

Na podstawie Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2010 r. w sprawie środowiskowych domów samopomocy (Dz. U. z 2010 r. Nr 238, poz. 1586), miasto Katowice przeznacza na działalności Środowiskowych Domów Samopomocy kwotę stanowiącą iloczyn liczby miejsc w ŚDŚ, liczby miesięcy działalności ŚDS w trakcie 2013 roku, oraz wysokości średniej miesięcznej wojewódzkiej kwoty dotacji przypadającej na jednego uczestnika zajęć w ŚDS.

ŚDŚ są placówkami pobytu dziennego przeznaczone dla osób, które z powodu swojej niepełnosprawności mają poważne problemy w życiu codziennym.

Zgodnie z w/w rozporządzeniem środowiskowe domy samopomocy prowadziły w swoich placówkach m.in.:

- trening funkcjonowania w życiu codziennym,
- trening umiejętności interpersonalnych i rozwiązywania problemów,
- trening umiejętności spędzania czasu wolnego, które mają na celu podtrzymanie i rozwijanie umiejętności niezbędnych do jak najbardziej samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie.

ŚDS działał, co najmniej 5 dni w tygodniu po 8 godzin dziennie, w tym co najmniej przez 6 godzin dziennie są prowadzone zajęcia z uczestnikami.

Na podstawie art. 10 b ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2011 Nr 127, poz. 721 z późn. zm.), miasto Katowice przeznaczona na współfinansowanie działalności Warsztatów Terapii Zajęciowej kwotę stanowiącą 10% kosztu działalności Warsztatu w 2013 roku. Kwota ta stanowi iloczyn liczby uczestników oraz kwoty 1 644,00 zł przypadającej na 1 uczestnika w skali roku.

Warsztaty Terapii Zajęciowej stanowią wyodrębnione organizacyjnie i finansowo placówki stwarzające osobom niepełnosprawnym, niezdolnym do podjęcia pracy możliwości rehabilitacji społecznej i zawodowej, zmierzającej do ogólnego rozwoju i poprawy sprawności niezbędnych do możliwie niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia w środowisku.

Na terenie miasta Katowice działa obecnie 5 Warsztatów Terapii Zajęciowej, które zapewniają łącznie 160 miejsc, prowadzonych przez:

- Śląskie Stowarzyszenie „Ad Vitam Dignam” - ul. Oswobodzenia 92
- Fundacja Pomocy Dzieciom i Młodzieży Niepełnosprawnej, im. ST. Kostki - ul. Ociepki 8a
- Stowarzyszenie Na Rzecz Niepełnosprawnych SPES - ul. Panewnicka 463
- Polskiego Stowarzyszenia na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym - Koło w Katowicach - Giszowcu - ul. Wojciecha 23
- Stowarzyszenia Wspierania Działań Twórczych UNIKAT - ul. Kotlarza 10b

Są one placówkami pobytu dziennego. Czas trwania zajęć w warsztacie wynosi nie więcej niż 7 godzin dziennie i 35 godzin tygodniowo.

Zajęcia prowadzone są zgodnie z indywidualnym programem rehabilitacji i terapii, przygotowanym dla każdego uczestnika przez Radę Programową Warsztatu.

Lp.	NAZWA WARSZTATU	Liczba miejsc w WTZ
1	WTZ „PROMYK” - Fundacja Pomocy Dzieciom i Młodzieży Niepełnosprawnej, im. St. Kostki	40
2	WTZ „Ad Vitam Dignam”	35
3	WTZ SPES	30
4	WTZ Polskiego Stowarzyszenia Na Rzecz Osób z U.U.	30
5	WTZ Stowarzyszenia Wspomagania Rozwoju i Twórczości Osób Niepełnosprawnych UNIKAT	25

Zadania realizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej

Celem strategicznym realizowanym przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Katowicach wynikającym z Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego jest zapewnienie osobom z zaburzeniami psychicznymi wielostronnej, zintegrowanej i dostępnej opieki zdrowotnej oraz innych form pomocy niezbędnych do życia w środowisku społecznym, rodzinnym i zawodowym.

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej podejmuje następujące działania służące poprawie jakości życia osób z zaburzeniami psychicznymi:

- praca socjalna,
- interwencja kryzysowa,
- poradnictwo specjalistyczne,

- specjalistyczne usługi opiekuńcze (psychologiczne) świadczone przez konsultantów Centrum Rehabilitacji Społecznej i Poradnictwa Specjalistycznego w sprawach dot. osób z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzin,
- specjalistyczne usługi opiekuńcze (pielęgnacyjne) świadczone przez wykonawców, z którymi zawarto stosowne umowy.

a) Zadania z zakresu pomocy rodzinie realizowane przez MOPS Katowice

- poradnictwo specjalistyczne dla osób i rodzin w zakresie zdrowia psychicznego dla mieszkańców miasta świadczone w ramach systemu pomocy osobom zaburzonym psychicznie i ich rodzinom stanowiącego część Miejskiej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych;

Poradnictwo specjalistyczne dla osób i rodzin w zakresie zdrowia psychicznego dla mieszkańców miasta, zarówno dla chorych, jak i ich rodzin prowadzone było przez konsultantów ds. zaburzeń psychicznych Centrum Rehabilitacji Społecznej (psychologów, lekarzy psychiatrów, pracowników socjalnych). Poradnictwo specjalistyczne obejmuje również problematykę uzależnień u osób z zaburzeniami psychicznymi.

W roku 2013 udzielono konsultacji w zakresie zdrowia psychicznego dla 517 osób.

Liczba udzielonych konsultacji w ramach pomocy osobom i rodzinom w zakresie zdrowia psychicznego (ilość osób)	517
---	-----

Wskaźnik monitorowania: Liczba udzielonych konsultacji w ramach pomocy osobom i rodzinom w zakresie zdrowia psychicznego.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	344
Wartość docelowa na 2015 r.	560
Wartość osiągnięta w 2013 r.	517
Wskaźnik osiągnięty*	

- Opracowanie materiałów informacyjno - edukacyjnych z zakresu promocji zdrowia psychicznego i ich rozpowszechnienie wśród mieszkańców Katowic;

W roku ubiegłym rozpowszechniono wśród mieszkańców Katowice 500 ulotek informujących o aktualnych formach wsparcia realizowanych przez MOPS Katowice.

- Świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w środowisku skierowanych do osób, które ze względu na stan zdrowia fizycznego lub psychicznego nie są w stanie uczęszczać do Środowiskowego Domu Samopomocy, a nie wymagają leczenia szpitalnego;

Specjalistyczne usługi opiekuńcze świadczone były w środowisku zamieszkania osobom ze zdiagnozowanymi zaburzeniami (na podstawie zaświadczenia lekarskiego) tj. w szczególności:

- chorym psychicznie (wykazujących zaburzenia psychotyczne),
- upośledzonym umysłowo,
- wykazującym inne zakłócenia czynności psychicznych, które zgodnie ze stanem wiedzy medycznej zaliczane są do zaburzeń psychicznych, a osoby te wymagają świadczeń zdrowotnych lub innych form pomocy i opieki niezbędnych do życia w środowisku rodzinnym lub społecznym.

Taka forma usług, pozwala na odejście od instytucjonalnej pomocy osobom chorym psychicznie. Usługi w miejscu zamieszkania ułatwiają budowanie systemu wsparcia społecznego dla osób chorych, dają możliwość lepszego poznania ich warunków życiowych, sytuacji rodzinnej, a przez to skutecznego ich wspierania. Usługami specjalistycznymi objęto również dzieci z autyzmem.

Usługi specjalistyczne (psychologiczne) świadczone były przez specjalistów Centrum Rehabilitacji Społecznej oraz przez wykonawców, z którymi Ośrodek zawarł stosowne umowy (usługi

pielęgnacyjne). W roku 2013 Specjalistyczne usługi opiekuńcze świadczyła Agencja Opiekuńczo-Medyczna i Handlowa A. Szopa Dąbrowa Górnicza, ul. Kościuszki 27.

Liczba osób objętych usługami specjalistycznymi (psychologicznymi)	113
Liczba osób objętych usługami specjalistycznymi (pielęgnacyjnymi)	19

Wskaźnik monitorowania: Liczba osób objętych usługami specjalistycznymi.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	96
Wartość docelowa na 2015 r.	120
Wartość osiągnięta w 2013 r.	132
Wskaźnik osiągnięty*	

b) Zadania z zakresu zapobiegania uzależnieniom realizowane przez MOPS Katowice

- Pomoc społeczna osobom uzależnionym i rodzinom osób uzależnionych dotkniętych ubóstwem, wykluczeniem społecznym oraz integrowanie ze środowiskiem lokalnym tych osób z wykorzystaniem pracy socjalnej i kontraktu socjalnego poprzez działania realizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej;
- Udzielanie rodzinom, w których występują problemy alkoholowe pomocy psychospołecznej i prawnej, a w szczególności ochrona przed przemocą w rodzinie;

Zadania powyższe realizowane były przez Ośrodek Interwencji Kryzysowej oraz Centrum Rehabilitacji Społecznej. W 2013 r. udzielono 605 konsultacji w ramach pomocy osobom uzależnionym i ich rodzinom, natomiast liczba osób uzależnionych objętych pomocą wynosiła 369.

Liczba udzielonych konsultacji w ramach pomocy osobom uzależnionym i ich rodzinom	605
Liczba osób uzależnionych objętych pomocą MOPS	369

Wskaźnik monitorowania: Liczba udzielonych konsultacji w ramach pomocy osobom uzależnionym i ich rodzinom.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	143
Wartość docelowa na 2015 r.	200
Wartość osiągnięta w 2013 r.	605
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba osób uzależnionych objętych pomocą MOPS.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	230
Wartość docelowa na 2015 r.	230
Wartość osiągnięta w 2013 r.	369
Wskaźnik osiągnięty*	

Zadania realizowane przez Wydział Edukacji

a) Zadania skierowane do dzieci i młodzieży

Pomoc uczniom w kryzysie:

Szkoły są w posiadaniu opracowanej w 2010 r. Procedury Reagowania w Przypadkach Kryzysu Związanego z Zagrożeniem Życia - Próby Samobójczej/Samobójstwa Ucznia.

W Zespole Szkół Specjalnych nr 9 wdrożono procedurę postępowania wobec uczniów, których zachowania powodują zagrożenie bezpieczeństwa, zdrowia a nawet życia oraz noszą znamiona czynów przestępczych.

Oferta edukacyjna Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych.

6 Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych funkcjonujących w mieście Katowice tj.: Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna Nr 1, Nr 2, Nr 3, Nr 5, Specjalistyczna Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna oraz Specjalistyczna Poradnia Rodzinna przedstawiły oferty usług zawierające także ofertę edukacyjną na rok szkolny 2013/2014, które następnie zostały zamieszczone na stronach internetowych poszczególnych placówek oraz w materiałach promocyjnych przekazywanych do szkół.

Oferta edukacyjna adresowana jest do:

- rodziców i opiekunów,
- dzieci i młodzieży,
- nauczycieli i pedagogów.

Do proponowanych działań należą:

- prelekcje i warsztaty dla uczniów dotyczące m.in. integracji zespołu klasowego, radzenia sobie w sytuacjach stresowych, sztuki porozumiewania się itp.;
- prelekcje i warsztaty dla rodziców dotyczące m.in. wspierania dziecka zdolnego, wsparcia dziecka w okresie egzaminów itp.;
- prelekcje i warsztaty szkoleniowe dla Rad Pedagogicznych dotyczące m.in. interpretacji opinii wydawanych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne, pracy z uczniem zdolnym, praca z trudnym rodzicem itp.;
- grupy wsparcia dla rodziców.

2. Program zapobiegania przemocy w rodzinie, w szkole i w środowisku lokalnym

Cel główny: Przeciwdziałanie przemocy i jej skutkom w rodzinie.

Cele szczegółowe:

- zapobieganie oraz powstrzymanie zjawiska przemocy w rodzinie,
- zapewnienie bezpieczeństwa ofierze i tworzenie warunków kontroli społecznej w sytuacji przemocy domowej,
- wspieranie osób i rodzin w rozwiązywaniu w/w problemu,
- przeciwdziałanie rozpadowi rodziny w sytuacjach kryzysu związanego z przemocą domową,
- przeciwdziałanie przemocy i zachowaniom przestępczym w środowisku lokalnym w tym przemocy wewnątrzrodzinnej i rówieśniczej.

Zadania realizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej

a) Zadania z zakresu pomocy rodzinie realizowane przez MOPS Katowice związane z realizacją celu głównego wykonywane są przez Ośrodek Interwencji Kryzysowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej poprzez:

- ograniczenie skali zjawiska przemocy w rodzinie i łagodzenie szkód wynikających ze zjawiska przemocy w rodzinie,
- udzielanie pomocy rodzinie z problemem przemocy,
- udzielanie poradnictwa specjalistycznego osobom i rodzinom dotkniętym przemocą domową,
- udzielanie długofalowej, specjalistycznej pomocy osobom i rodzinom w sytuacjach przemocy, usług w formie interwencji kryzysowej, pomocy psychologicznej, wsparcia,
- praca socjalna z osobami i rodzinami dotkniętymi problemem przemocy w rodzinie,

W 2013 r. udzielono pomocy 310 osobom doznającym przemocy, z czego 14 osób stanowiły dzieci.

Wskaźnik monitorowania: Liczba osób doznających przemocy korzystających z poradnictwa, pomocy psychologicznej i prawnej, (w tym dzieci).

Wartość wyjściowa na 2011 r.	244
Wartość docelowa na 2015 r.	480
Wartość osiągnięta w 2013 r.	310
Wskaźnik osiągnięty*	

Liczba usług w zakresie konsultacji indywidualnych i poradnictwa specjalistycznego wynosiła łącznie: 3 260. Poniższa tabela obrazuje liczbę wykonanych usług w poszczególnych kategoriach:

Konsultacje indywidualne	Poradnictwo specjalistyczne	Poradnictwo prawne
2272	545	443

Wskaźnik monitorowania: Liczba porad/konsultacji udzielonych ofiarom przemocy.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	1679
Wartość docelowa na 2015 r.	3400
Wartość osiągnięta w 2013 r.	3260
Wskaźnik osiągnięty*	

- realizowanie programów pomocy psychologicznej w formule grupowej dla osób doświadczających przemocy,
- inicjowanie grup samopomocowych dla ofiar przemocy,
- realizowanie programu psycho-korekcyjnego dla osób stosujących przemoc,

Celem zajęć grupowych w formule psychoedukacyjnej organizowanych dla osób doświadczających przemocy domowej, jest uzyskanie wsparcia i wiedzy o możliwościach ochrony i rozwiązywania problemu przemocy w aspekcie prawnym, psychologicznym i socjalnym. W roku 2013 odbyło się 48 spotkań grupowych w których łącznie uczestniczyło 27 osób. W siedzibie placówki odbywają się również spotkania dwóch grup samopomocowych, tj. Al.-Anon oraz DDA.

Ośrodek Interwencji Kryzysowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej obejmuje również pomocą osoby stosujące przemoc. W 2013 r. do placówki zgłosiło się 105 osób stosujących przemoc, z czego 20 osób wzięło udział w programie psycho-korekcyjnym pt.: „Program edukacyjno-korekcyjny dla osób mających problem ze złością, agresją i stosujących przemoc”. Uczestnicy programu kierowani byli m.in. przez dzielnicowych w ramach procedury „Niebieska Karta” oraz kuratorów sądowych. Niektórzy uczestnicy zgłosili się dobrowolnie.

Wskaźnik monitorowania: Liczba osób stosujących przemoc w rodzinie, korzystających z pomocy psychologicznej, w tym biorących udział w programie edukacyjno-korekcyjnym.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	47
Wartość docelowa na 2015 r.	60
Wartość osiągnięta w 2013 r.	105
Wskaźnik osiągnięty*	

- ochronę ofiar przemocy domowej,
- udzielanie schronienia osobom w sytuacjach przemocy w rodzinie,
- zapewnienie bezpieczeństwa dziecku poprzez podejmowanie działań interwencyjnych,

W związku z koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa ofiarom przemocy, Ośrodek zapewnia schronienie osobom, które ze względu na dotkliwą sytuację nie mogą przebywać w dotychczasowym miejscu zamieszkania. Od kilku lat współpracuje w tym zakresie z: Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej

Dla Rodzin Z Problemem Alkoholowym Śląskiego Stowarzyszenia „AD VITAM DIGNAM” oraz ze Stowarzyszeniem „PO-MOC” Dla Kobiet I Dzieci Im. Marii Niepokalanej. Ze schronienia w 2013r. skorzystało łącznie 51 osób (kobiety i dzieci).

Poniższe tabele obrazują udział poszczególnych placówek w realizowaniu w/w formy pomocy:

Ośrodek Interwencji Kryzysowej Dla Rodzin Z Problemem Alkoholowym Śląskiego Stowarzyszenia „AD VITAM DIGNAM”

Liczba osób, które w okresie od I-XII 2013 r. skorzystały ze schronienia	Liczba osobodni wykonanych w okresie od I-XII 2013 r.	Koszt osobodnia (w zł)	Wykonanie I-XII 2013r. (w zł)
25	1 196	Do XII - 22,00 od XII - 23,00	22 528,00

Stowarzyszeniem „PO-MOC” Dla Kobiet I Dzieci Im. Marii Niepokalanej.

Liczba osób, które w okresie od I-XII 2013 r. skorzystały ze schronienia	Liczba osobodni wykonanych w okresie od I-XII 2013 r.	Koszt osobodnia (w zł)	Wykonanie na dzień 31.12.2013 r. (w zł)
26	3 924	28	95 676,00

Wskaźnik monitorowania: Liczba osób korzystających z miejsc schronienia w związku z przemocą w rodzinie.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	59
Wartość docelowa na 2015 r.	100
Wartość osiągnięta w 2013 r.	51
Wskaźnik nie został osiągnięty*	

Interwencje są reakcją na sygnały o krzywdzeniu głównie dzieci i osób starszych. Podejmowane są we współpracy pracowników socjalnych z policjantami i lekarzami. Po przeprowadzeniu działań interwencyjnych wspólnie planowane są następne kroki związane z pomocą. Interwencje służą również przyspieszeniu i zwiększeniu skuteczności działań prawnych w instytucjach wymiaru sprawiedliwości. W 2013 r. zostało podjętych 19 interwencji na rzecz dzieci, w wyniku których dzieci zostały umieszczone w placówkach opiekuńczo-wychowawczych lub w najbliższej rodzinie.

Wskaźnik monitorowania: Liczba interwencji związanych z ochroną dziecka przed przemocą.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	9
Wartość docelowa na 2015 r.	18
Wartość osiągnięta w 2013 r.	19
Wskaźnik osiągnięty*	

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej skierował do Prokuratury 115 doniesień związanych z podjęciem podejrzenia o popełnieniu przestępstwa znęcania się nad rodziną (art. 207 kk).

Wskaźnik monitorowania: Liczba spraw wszczętych z urzędu - powiadomień organów ścigania art. 207 kk.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	9
Wartość docelowa na 2015 r.	20
Wartość osiągnięta w 2013 r.	115
Wskaźnik osiągnięty*	

- doskonalenie strategii i modelu współpracy służb i instytucji w ramach lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- współdziałanie służb i instytucji w ramach lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, wdrożenie pracy metodą Zespołu Interdyscyplinarnego na poziomie strategicznym i grup roboczych- realizacja procedury „Niebieska Karta”.

W 2011 r. powołano **Zespół Interdyscyplinarny d/s. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie** zgodnie z przepisami znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 10 czerwca 2010r. (Zarządzenie Prezydenta Miasta nr 154/2011). W 2013 r. odbyło się 5 spotkań Zespołu Interdyscyplinarnego. Celem Zespołu jest organizowanie, integrowanie i koordynowanie działań służb, instytucji, organizacji i specjalistów w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie w mieście Katowice, m.in. w ramach procedury „Niebieskiej Karty” oraz opracowanie i realizacja Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar. Od momentu powołania Zespołu uruchomiono również pracę grup roboczych celem organizowania pomocy w indywidualnych przypadkach.

Wskaźnik monitorowania: Liczba spotkań Zespołu Interdyscyplinarnego.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	2
Wartość docelowa na 2015 r.	2
Wartość osiągnięta w 2013 r.	5
Wskaźnik osiągnięty*	

W 2013 roku wypełniono 374 „Niebieskie Karty”. Procedurą powyższą objętych zostało 725 rodzin, natomiast spotkań grup roboczych odbyło się 1 551. W 334 przypadkach zakończono pracę w formule grup roboczych, w 334 przypadkach zakończono procedurę „Niebieskiej Karty”.

- podnoszenie świadomości społecznej i kształtowanie konstruktywnych postaw obywatelskich wobec zjawiska przemocy w rodzinie,
- upowszechnianie ulotek, materiałów informacyjnych, edukacyjnych o zjawisku przemocy domowej, formach pomocy, obowiązujących przepisach,
- organizowanie szkoleń dla przedstawicieli służb i instytucji działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- profesjonalizacja działań w obszarze profilaktyki, interwencji i pomocy rodzinie z problemem przemocy.

Od stycznia do grudnia 2013 roku działania Zespołu obejmowały m.in.:

- Zrealizowano szkolenie asystentów rodzin i koordynatorów pieczy zastępczej dotyczące procedury „Niebieskiej Karty”. Przeszkolono 27 osób w ramach 2 spotkań, które odbyły się w Centrum Poradnictwa Specjalistycznego MOPS w Katowicach.
- Zrealizowano szkolenie dla asystentów rodzin o tematyce: „Specyfika pracy socjalnej z rodzinami z problemem przemocy”. Przeszkolono 13 osób w ramach 2 spotkań, które odbyły się w centrum Poradnictwa Specjalistycznego MOPS w Katowicach.
- Zrealizowano szkolenie dla pracowników socjalnych o tematyce: „Przemoc - specyfika pracy socjalnej z rodzinami z problemem przemocy - szkolenie zaawansowane”. Przeszkolono 9 osób w ramach 2 spotkań, które odbyły się w Ośrodku Interwencji Kryzysowej MOPS w Katowicach.
- Realizowano regularne, miesięczne spotkania koordynatorów ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie z Terenowych Punktów Pomocy Społecznej celem omawiania sytuacji

niestandardowych, trudnych związanych z realizacją procedury „Niebieska Karta”. Spotkania te odbywają się w Ośrodku Interwencji Kryzysowej i prowadzone są przez Przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego i/lub Koordynatora ds. interwencji i procedury „Niebieska Karta”. W okresie od stycznia do grudnia 2013 roku odbyło się 12 takich spotkań.

- Realizowano Program motywowania osób stosujących przemoc - pilotaż - objętych procedurą „Niebieska Karta” do udziału w zajęciach korekcyjno - edukacyjnych organizowanych przez Ośrodek Interwencji Kryzysowej MOPS w Katowicach.
- Zorganizowano spotkanie z lekarzami Poradni Zdrowia Psychicznego w Katowicach przy ul. Lompy 16, którego celem było wyjaśnienie celu i zasad uruchamiania i realizacji procedury „Niebieska Karta” przez przedstawicieli ochrony zdrowia. W spotkaniu szkoleniowym wzięło udział 8 osób.

Poniższa tabela obrazuje liczbę wykonanych usług w poszczególnych zadaniach:

Liczba osób doznających przemocy korzystających z poradnictwa, pomocy psychologicznej i prawnej (w tym dzieci)	310
Liczba osób stosujących przemoc w rodzinie, korzystających z pomocy psychologicznej, w tym biorących udział w programie edukacyjno - korekcyjnym	105
Liczba osób korzystających z miejsc schronienia w związku z przemocą w rodzinie	51
Liczba porad/konsultacji udzielonych ofiarom przemocy	3 260
Liczba „Niebieskich Kart” Policji, Pomocy Społecznej lub innych służb	374
Liczba zakończonych „Niebieskich Kart” Policji, Pomocy Społecznej lub innych służb	334
Liczba spraw wszczętych z urzędu - powiadomień organów ścigania art. 207 kk	115
Liczba rodzin prowadzonych Grupą Roboczą	725
Liczba zakończonych spraw prowadzonych Grupą Roboczą	334
Liczba spotkań Grup Roboczych	1 551
Liczba spotkań Zespołu Interdyscyplinarnego	5
Liczba interwencji związanych z ochroną dziecka przed przemocą	19

Wskaźnik monitorowania: Liczba „Niebieskich Kart” Policji, Pomocy Społecznej lub innych służb.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	197
Wartość docelowa na 2015 r.	330
Wartość osiągnięta w 2013 r.	374
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba zakończonych „Niebieskich Kart” Policji, Pomocy Społecznej lub innych służb.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	15
Wartość docelowa na 2015 r.	25
Wartość osiągnięta w 2013 r.	334
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba rodzin prowadzonych Grupą Roboczą.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	35
Wartość docelowa na 2015 r.	240
Wartość osiągnięta w 2013 r.	725
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba zakończonych spraw prowadzonych Grupą Roboczą.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	1
Wartość docelowa na 2015 r.	25
Wartość osiągnięta w 2013 r.	334
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba spotkań Grup Roboczych.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	13
Wartość docelowa na 2015 r.	800
Wartość osiągnięta w 2013 r.	1 551
Wskaźnik osiągnięty*	

b) Zadania skierowane do dzieci i młodzieży realizowane przez MOPS Katowice

- opracowanie Miejskiej Strategii dotyczącej kryzysu związanego z zagrożeniem życia, próby samobójczej poprzez opracowanie i upowszechnienie dokumentu - współpraca Ośrodka Interwencji Kryzysowej Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej i Wydziału Edukacji.

Wskaźnik monitorowania: Liczba konsultacji udzielonym pedagogom, nauczycielom i wychowawcom dotyczących kryzysu suicydalnego.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	0
Wartość docelowa na 2015 r.	1
Wartość osiągnięta w 2013 r.	1
Wskaźnik osiągnięty*	

Zadania realizowane przez Wydział Edukacji

a) Zadania skierowane do dzieci i młodzieży

Wczesna profilaktyka w zakresie wzmocnienia struktury psychicznej uczniów poprzez realizację programów: „Z bajką bezpieczniej”, „Bezpieczne dziecko - przyjaciel Sznupek”, „Bezpieczny gimnazjalista”, „Bezpieczna młodzież”.

W roku 2013 w programie:

- „Z bajką bezpieczniej” uczestniczyły 23 przedszkola, 23 szkoły podstawowe i 2 zespoły szkół specjalnych - razem 48 placówek.
- „Bezpieczne dziecko - przyjaciel Sznupek” - uczestniczyło 78 placówek, w tym: 33 przedszkola, 34 szkoły podstawowe, 3 gimnazja oraz 6 zespołów szkół specjalnych.
- „Bezpieczny gimnazjalista” uczestniczyły 34 gimnazja, w tym 8 wchodzących w skład zespołów szkół specjalnych.
- „Bezpieczna młodzież” uczestniczyło 27 szkół, w tym 1 gimnazjum i 1 zespół szkół specjalnych.

Profilaktyka zaburzeń odżywiania wśród młodzieży poprzez realizację treści edukacyjnych i profilaktycznych wynikających z podstawy programowej i działań Sieci Szkół Promujących Zdrowie.

Zadanie to jest realizowane w ramach przedmiotów:

- biologia,
- wychowanie do życia w rodzinie,
- lekcji wychowawczych (tzn. godzin do dyspozycji wychowawcy).

Katowickie szkoły otrzymały certyfikaty „Szkoła Promująca Zdrowie” w tym:

- 5 szkół posiada Krajowy certyfikat „Szkoła Promująca Zdrowia”: Szkoła Podstawowa Nr 11 z Oddziałami Integracyjnymi im. T. Kościuszki, Szkoła Podstawowa Nr 20 im. T. Rejtana, Szkoła Podstawowa Nr 21 z Oddziałami Integracyjnymi im. K. Miarki, Szkoła Podstawowa Nr 31 im. H. Sienkiewicza oraz Szkoła Podstawowa nr 67 z Oddziałami Integracyjnymi KEN;
- 15 placówek posiada Śląski certyfikat „Szkoła Promująca Zdrowie” I stopnia: 4 miejskie przedszkola, 4 szkoły podstawowe, 3 gimnazja oraz 4 zespoły szkół;
- 2 szkoły posiadają Śląski certyfikat „Szkoła Promująca Zdrowie” II stopnia: Gimnazjum Nr 8 im. Królowej Jadwigi oraz Zespół Szkół Specjalnych Nr 11.

Ponadto wszystkie szkoły, każdego roku wdrażają szkolny program wychowawczy oraz szkolny program profilaktyki, które są opracowywane i dostosowywane do potrzeb środowiska danej placówki i uwzględniają treści związane z promocją zdrowia, zdrowego stylu życia oraz profilaktyką takich zaburzeń jak np. bulimia i anoreksja.

Kolejny rok z rządu Powiatowa Stacja Sanitarno - Epidemiologiczna w Katowicach realizowała w katowickich szkołach podstawowych i gimnazjach programy:

- „Dbam o siebie żyję zdrowo”, którego celem jest promocja zdrowego stylu życia w aspekcie psychologicznym. W programie uczestniczyło 13 przedszkoli i 26 szkół.
- „Trzymaj Formę”, którego celem jest promocja zdrowego stylu życia w aspekcie prawidłowego odżywiania i aktywności fizycznej. W programie uczestniczyło 21 szkół podstawowych i 20 gimnazjów.

3. Program informacyjno - edukacyjny sprzyjający postawom zrozumienia i akceptacji oraz przeciwdziałania dyskryminacji wobec osób z zaburzeniami psychicznymi

Cel główny: Podniesienie świadomości społeczności Katowic w zakresie problemów osób dotkniętych chorobami psychicznymi.

Cele szczegółowe:

- kształtowanie świadomości społecznej w rozumieniu problemów osób dotkniętych zaburzeniami psychicznymi,
- poprawa jakości życia i integracja społeczna osób niepełnosprawnych.

Zadania realizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej

a) Zadania z zakresu pomocy rodzinie realizowane przez MOPS Katowice

- włączenie społeczności lokalnej, instytucji i organizacji do programu pomocy osobom z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzinom realizowanego w ramach Miejskiej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych oraz Programu Aktywności Lokalnej na rzecz osób niepełnosprawnych;
- system informacji o miejscach i formach pomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzin (ulotki, strona internetowa MOPS)
- szkolenia dla pracowników socjalnych

Informacje dot. systemu wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzin znajdują się na stronie internetowej MOPS w zakładkach „Pomoc dla osób zaburzonych psychicznie”, „Pomoc rodzinie w kryzysie i przeciwdziałanie przemocy” oraz „Pomoc dla osób i rodzin z problemem alkoholowym”. Rozprowadzone zostały również ulotki informujące o formach pomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzin wydane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, ulotki informujące o realizacji projektu „Klub Integracji Społecznej dla osób po kryzysie psychicznym - Zdrowie - Praca - Sukces”.

Centrum Rehabilitacji Społecznej było również współorganizatorem „Dni Solidarności z osobami chorującymi psychicznie”, których inauguracja odbyła się w Parku Śląskim w dniu 22.09.2013 r. oraz organizatorem Dnia Otwartego w placówce MOPS. Podczas „Dni Solidarności” zainteresowani mieli możliwość szczegółowego zapoznania się z ofertą wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi w regionie, otrzymali również materiały informacyjne wydane przez MOPS oraz ulotki współfinansowane przez Śląski Urząd Marszałkowski.

Liczba rozprawdzonych ulotek informacyjnych	500
Liczba przeszkolonych pracowników MOPS w zakresie rozwiązywania problemów osób dotkniętych zaburzeniami psychicznymi	37

Wskaźnik monitorowania: Liczba wydanych ulotek informacyjnych.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	100
Wartość docelowa na 2015 r.	200
Wartość osiągnięta w 2013 r.	500
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba przeszkolonych pracowników MOPS w zakresie rozwiązywania problemów osób dotkniętych zaburzeniami psychicznymi.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	10
Wartość docelowa na 2015 r.	30
Wartość osiągnięta w 2013 r.	37
Wskaźnik osiągnięty*	

Zadania realizowane przez Wydział Edukacji

b) zadania skierowane do dzieci i młodzieży

- Procedura kierowania dzieci/uczniów do oddziałów integracyjnych.

Do 17 maja 2013 roku kierowanie dzieci/uczniów do grup/klas integracyjnych odbywało się na podstawie procedury opracowanej w grudniu 2010 roku. Zgodnie z procedurą spotkanie zespołów konsultacyjnych odbyły się w miesiącu kwietniu. W skład zespołów weszli: pracownik Wydziału Edukacji, dyrektor/wicedyrektor przedszkola/szkoły z oddziałami integracyjnymi, pedagog/psycholog przedszkola/szkoły z oddziałami integracyjnymi, pracownik poradni psychologiczno-pedagogicznej. Skierowania do przedszkoli/szkół z oddziałami integracyjnymi wystawiane są na podstawie konsultacji zespołu do końca kwietnia. W dniu 1 września 2013 roku weszło w życie Zarządzenie Prezydenta Miasta Katowice Nr 1772/2013 z dnia 17 maja 2013 r. w sprawie określenia zasad organizacji kształcenia uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych w Mieście Katowice. Jedną z istotnych zmian jest wprowadzenie kierowania dzieci i młodzieży również do szkół specjalnych.

- Upowszechnienie w szkołach z oddziałami integracyjnymi autorskiego programu „Razem w szkole” dotyczącego integracji w środowisku szkolnym.

Program „Razem w szkole” jest stworzony przez pracowników Zespołu Szkół Integracyjnych Nr 1 im. R. Oszka. Jego celem jest stworzenie optymalnych warunków edukacyjnych dla uczniów niepełnosprawnych i pełnosprawnych, służących pełnemu rozwojowi psychicznemu, społecznemu i intelektualnemu wszystkich uczniów szkoły. W 2012 roku program „Razem w szkole” został rozpowszechniony w 9 szkołach z oddziałami integracyjnymi. W roku 2013 program był kontynuowany. We wszystkich szkołach prowadzone są działania odnoszące się do: umożliwiania aklimatyzacji uczniów w nowoutworzonych oddziałach integracyjnych szkoły podstawowej i gimnazjalnej, poszerzania wiedzy i rozwijania empatii wszystkich uczniów w zakresie

wspólnego funkcjonowania w szkole z uczniami niepełnosprawnymi, przeciwdziałania przejawom niezrozumienia potrzeb rówieśników i nietolerancji wśród uczniów, rozwijania umiejętności korzystania przez wszystkich z różnorodnych form zajęć pozalekcyjnych, zgodnie z ich potrzebami rozwojowymi.

- **Psychoedukacja dla rodziców - przybliżanie problemów i osvajanie z nimi poprzez edukację w ramach zebrań szkolnych z rodzicami.**

W związku z realizacją powyższego zadania, we współpracy z Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej i powołanym w mieście Zespołem Interdyscyplinarnym ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie zorganizowano konferencję dla dyrektorów szkół i przedszkoli, którzy wdrożyli procedurę „Niebieska Karta”.

Jednostki oświatowe, dla których organem prowadzącym jest miasto Katowice w ramach programów wychowawczych szkoły oraz szkolnych programów profilaktycznych prowadzą zajęcia dla rodziców o charakterze edukacyjnym. Scenariusze spotkań opracowują według potrzeby nauczyciele wychowawcy lub nauczyciele specjaliści (pedagodzy, psycholodzy). Ponadto w ramach projektu „Zajęcia dodatkowe dla dzieci uczęszczających do przedszkoli z oddziałami integracyjnymi” realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, odbywały się wspólne zajęcia dla rodziców i dzieci oraz grupy wsparcia dla rodziców realizowane w ramach warsztatów.

4. Program poszerzenia, zróżnicowania i unowocześnienia pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy: bytowej, mieszkaniowej, stacjonarnej, samopomocy środowiskowej

Cel główny: Rozwijanie i podtrzymywanie u osób z zaburzeniami psychicznymi umiejętności niezbędnych do samodzielnego życia oraz przeciwdziałanie ich marginalizacji i wykluczeniu społecznemu.

Cele szczegółowe:

- zwiększenie umiejętności i kompetencji społecznych, niezbędnych do poprawy jakości życia osób z zaburzeniami psychicznymi,
- poprawa funkcjonowania społecznego, aktywizacja społeczna, integracja ze środowiskiem lokalnym.

Zadania realizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.

- Wspieranie osób z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzin w środowisku zamieszkania poprzez:
  - pracę socjalną
  - Poradnictwo Specjalistyczne
  - Specjalistyczne Usługi Opiekuńcze (pielęgnacyjne)
  - Specjalistyczne Usługi opiekuńcze (psychologiczne)
  - Środowiskowe Domy Samopomocy

Praca socjalna nakierowana jest na rozeznanie problemów dotyczących osób z zaburzeniami psychicznymi, motywowanie do poddania się badaniom diagnostycznym w Poradni Zdrowia Psychicznego, a w razie potrzeby leczeniu, wspieranie osoby i rodziny oraz pomoc we wzmacnianiu lub odzyskaniu ich zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie i tworzeniu warunków sprzyjających temu celowi. Prowadzona jest przez pracowników socjalnych Terenowych Punktów Pomocy Społecznej we współpracy z konsultantami ds. zaburzeń psychicznych Centrum Rehabilitacji Społecznej.

Liczba osób z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzin objętych wsparciem	743
---	-----

Poradnictwo specjalistyczne dla osób i rodzin w zakresie zdrowia psychicznego dla mieszkańców miasta, zarówno dla chorych jak i ich rodzin prowadzone jest przez konsultantów ds. zaburzeń psychicznych Centrum Rehabilitacji Społecznej (psychologów, lekarzy psychiatrów, pracowników

socjalnych). Poradnictwo specjalistyczne obejmuje również problematykę uzależnień u osób z zaburzeniami psychicznymi.

Liczba udzielonych konsultacji w ramach pomocy osobom i rodzinom w zakresie zdrowia psychicznego (ilość osób)	517
---	-----

Specjalistyczne usługi opiekuńcze (psychologiczne) świadczone były przez Centrum Rehabilitacji Społecznej i Poradnictwa Specjalistycznego (jednostkę organizacyjną Ośrodka). W ramach usług specjalistycznych w roku 2013 udzielono wsparcia 113 osobom, w tym pomocą tą objęto również niepełnosprawne dzieci, w szczególności dzieci z autyzmem i pokrewnymi zaburzeniami rozwoju.

Liczba osób objętych usługami specjalistycznymi (psychologicznymi)	113
--	-----

Świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych (pielęgniacyjnych) polega w głównej mierze na uczeniu i rozwijaniu umiejętności niezbędnych do samodzielnego życia osób z zaburzeniami psychicznymi, wymaga odpowiedniego (specjalistycznego) przygotowania opiekunów do świadczenia tego typu usług. Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi realizowane są przez wykonawców, z którymi Ośrodek zawarł stosowne umowy. W 2013 r. realizatorem usług był Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Zespół Medyczno-Opiekuńczy Alicja Kluczna.

Liczba osób objętych usługami specjalistycznymi (pielęgniacyjnymi)	19
--	----

Środowiskowe Domy Samopomocy przeznaczone są do prowadzenia rehabilitacji społecznej osób z zaburzeniami psychicznymi oraz upośledzonych umysłowo. Celem rehabilitacji jest podtrzymanie i rozwijanie umiejętności niezbędnych do samodzielnego życia. Cel ten jest osiąganym między innymi poprzez psychoterapię, terapię zajęciową, działania w zakresie przygotowania do pracy osób z zaburzeniami psychicznymi, jak i pomocy w uzyskaniu zatrudnienia. W okresie sprawozdawczym klienci Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej korzystali z usług proponowanych przez Środowiskowe Domy Samopomocy prowadzone przez wykonawców, którzy otrzymują dotację celową na podstawie umowy zawartej z Wydziałem Polityki Społecznej Urzędu Miasta Katowice.

- Środowiskowy Dom Samopomocy Nr 1, ul. Tysiąclecia 41 w Katowicach
- Środowiskowy Dom Samopomocy Nr 2 dla Osób upośledzonych Umysłowo, ul. Gliwicka 74a w Katowicach
- Środowiskowy Dom Samopomocy AD VITAM DIGNAM ul. Oswobodzenia 92 w Katowicach
- Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób upośledzonych umysłowo przy ul. Brata Alberta 4.

- Wspieranie finansowe samopomocowych projektów służących rozwojowi form oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez prowadzenie grupy wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi, prowadzenie pracowni rozwoju twórczego.

Klienci Centrum Rehabilitacji Społecznej mają możliwość udziału w spotkaniach grupy wsparcia prowadzonej przez konsultanta oraz udziału w zajęciach pracowni terapii zajęciowej „Twórcy sztuki” realizowanej w ramach projektu autorskiego zatrudnionej na umowę zlecenie terapeutki zajęciowej. W spotkaniach grupy wsparcia uczestniczyły osoby zaburzone psychicznie nieprzystosowane w pełni do samodzielnego funkcjonowania w środowisku zamieszkania oraz szerszej grupie społecznej. Celem grupy było zwiększenie umiejętności i kompetencji społecznych, niezbędnych do poprawy jakości życia osób z zaburzeniami psychicznymi oraz udzielanie indywidualnego wsparcia w bieżących problemach i sytuacjach życiowych. W spotkaniach uczestniczyło łącznie 20 osób.

Liczba osób korzystających z projektów samopomocowych	20
---	----

W zajęciach pracowni terapii zajęciowej „Twórcy sztuki” uczestniczyło 20 osób. Celem głównym Pracowni było stworzenie warunków do autokreacji i samorealizacji osób zaburzonych psychicznie.

- Zapewnienie ciągłości wsparcia finansowego projektom pozarządowym realizującym takie formy oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które wymagają działania

ciągłego poprzez organizacja i finansowanie specjalistyczne usługi opiekuńcze, finansowanie usług świadczonych przez środowiskowe domy Samopomocy.

- Zwiększenie udziału zagadnień pomocy osobom z zaburzeniami psychicznymi w działalności powiatowych centrów pomocy rodzinie poprzez świadczenie usług specjalistycznych; interwencja kryzysowa, poradnictwo specjalistyczne, prowadzenie szkoleń dla pracowników socjalnych, tworzenie i realizacja programów pracy socjalnej i terapeutycznej z osobami z zaburzeniami psychicznymi, szkolenie praktykantów.

Klienci CRS od wielu lat korzystają z różnych form pomocy, w tym z usług specjalistycznych świadczonych w środowisku zamieszkania, konsultacji, jak i programów realizowanych przez jednostkę zarówno w ramach środków własnych, jak i projektów finansowanych z środków zewnętrznych (Europejski Fundusz Społeczny, dotacje celowe).

Liczba zrealizowanych programów pracy socjalnej i terapeutycznej z osobami z zaburzeniami psychicznymi	2
Liczba przeszkolonych pracowników MOPS w zakresie rozwiązywania problemów osób dotkniętych zaburzeniami psychicznymi	37

- Współpraca z organizacjami pozarządowymi w podejmowaniu działań zmierzających do eliminowania ograniczeń związanych z funkcjonowaniem społecznym osoby zaburzonej psychicznie oraz jej społecznemu wykluczeniu.

W trakcie prowadzenia działań wspierających osoby z zaburzeniami psychicznymi podjęto współpracę z organizacjami pozarządowymi działającymi na terenie miasta Katowice tj.;

- Stowarzyszeniem „AD VITAM DIGNAM”
- Stowarzyszeniem Działającym na Rzecz Osób Chorych Psychicznie i Ich Rodzin "PRZYSTAŃ"
- Instytutem Współpracy i Partnerstwa Lokalnego

Liczba organizacji pozarządowych, z którymi podjęto współpracę w zakresie eliminowania ograniczeń związanych z funkcjonowaniem społecznym osoby zaburzonej psychicznie oraz jej społecznemu wykluczeniu	3
---	---

W okresie od 01.01.2013 r. do 31.12.2013 r. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Katowicach wspólnie z pracownikami Instytutu Współpracy i Partnerstwa Lokalnego oraz Śląskiego Stowarzyszenia Ad Vitam Dignam, realizował projekt "Klub Integracji Społecznej dla osób po kryzysie psychicznym - Zdrowie - Praca - Sukces", współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, w którym wzięto udział 40 osób. Celem głównym projektu jest ograniczenie zjawiska wykluczenia społecznego na terenie Miasta Katowice i Mysłowice do sierpnia 2014 roku.

Wskaźnik monitorowania: Liczba osób z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzin objętych wsparciem.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	478
Wartość docelowa na 2015 r.	580
Wartość osiągnięta w 2013 r.	743
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba osób korzystających z projektów samopomocowych.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	14
Wartość docelowa na 2015 r.	20
Wartość osiągnięta w 2013 r.	20
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba udzielonych konsultacji w ramach pomocy osobom i rodzinom w zakresie zdrowia psychicznego.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	344
Wartość docelowa na 2015 r.	560
Wartość osiągnięta w 2013 r.	517
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba osób objętych usługami specjalistycznymi (psychologicznymi).

Wartość wyjściowa na 2011 r.	96
Wartość docelowa na 2015 r.	120
Wartość osiągnięta w 2013 r.	113
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba osób objętych usługami specjalistycznymi (pielęgnacyjnymi).

Wartość wyjściowa na 2011 r.	10
Wartość docelowa na 2015 r.	12
Wartość osiągnięta w 2013 r.	19
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba organizacji pozarządowych, z którymi podjęto współpracę w zakresie eliminowania ograniczeń związanych z funkcjonowaniem społecznym osoby zaburzonej psychicznie oraz jej społecznemu wykluczeniu.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	3
Wartość docelowa na 2015 r.	4
Wartość osiągnięta w 2013 r.	3
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba zrealizowanych programów pracy socjalnej i terapeutycznej z osobami z zaburzeniami psychicznymi.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	1
Wartość docelowa na 2015 r.	2
Wartość osiągnięta w 2013 r.	2
Wskaźnik osiągnięty*	

Wskaźnik monitorowania: Liczba przeszkolonych praktykantów.

Wartość wyjściowa na 2011 r.	3
Wartość docelowa na 2015 r.	5
Wartość osiągnięta w 2013 r.	0
Wskaźnik nie został osiągnięty*	

5. Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego zatrudnienia i przedsiębiorczości Społecznej dostosowanych do potrzeb osób z zaburzeniami psychicznymi

Cel ogólny: przygotowanie osób z zaburzeniami psychicznymi do podejmowania aktywności zawodowej.

Cel szczegółowy: zastosowanie usług i instrumentów rynku pracy wspierających osoby z zaburzeniami psychicznymi w zakresie wejścia lub powrotu na rynek pracy.

Zadania realizowane przez Powiatowy Urząd Pracy:

Powiatowy Urząd Pracy w Katowicach w ramach „Strategii Miasta Katowice wynikającej z Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2011 - 2015” realizował w 2013 r. „Program Rozwoju Zróżnicowanych Form Wspieranego Zatrudnienia i Przedsiębiorczości Społecznej dostosowanych do potrzeb osób z zaburzeniami psychicznymi”. Program poprzez zastosowanie usług i instrumentów rynku pracy ma na celu przygotowanie osób z zaburzeniami psychicznymi do podejmowania aktywności zawodowej.

W ramach programu urząd pracy realizował w okresie sprawozdawczym zadania w zakresie

- poradnictwa zawodowego,
- pomocy w aktywnym poszukiwaniu pracy,
- pośrednictwa pracy.

Zadania ukierunkowane były na udzielenie uczestnikom programu zindywidualizowanego wsparcia umożliwiającego wejście na rynek pracy.

Zadanie 1. Poradnictwo zawodowe

W ramach usług poradnictwa zawodowego odbiorcy programu otrzymali szeroko rozumianą pomoc informacyjną i doradczą polegającą na:

- ustaleniu rodzaju problemu zawodowego, ewentualnych deficytów w zakresie kwalifikacji, umiejętności zawodowych, a także w zakresie wiedzy i umiejętności związanych z poszukiwaniem zatrudnienia,
- określeniu poziomu kompetencji zawodowych,
- ustaleniu potrzeb szkoleniowych, jeśli indywidualna sytuacja zawodowa uczestnika programu tego wymagała,
- doprecyzowaniu możliwego obszaru poszukiwanego zatrudnienia,
- przekazaniu niezbędnych informacji na temat rynku pracy, w tym m.in. o deficytowych i nadwyżkowych zawodach, możliwościach podniesienia lub uzupełnienia kwalifikacji zawodowych w formach szkolnych lub pozaszkolnych.

Zadanie 2. Pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy

Usługi w zakresie pomocy w aktywnym poszukiwaniu pracy skoncentrowane były w okresie sprawozdawczym na przygotowaniu uczestników programu do stosowania w procesie poszukiwania zatrudnienia różnych metod i źródeł informacji o ofertach pracy, a przede wszystkim na wzbudzeniu motywacji do podejmowania działań na rynku pracy doprowadzających do zatrudnienia.

Zadanie 3. Pośrednictwo pracy

W ramach usług pośrednictwa pracy podjęto działania polegające na :

- rozeznaniu wśród potencjalnych pracodawców z otwartego i chronionego rynku pracy możliwości zatrudnienia osób objętych programem,
- doborze ofert pracy odpowiednio do ich indywidualnych możliwości zawodowych i zdrowotnych.

W roku 2013 do udziału w programie zakwalifikowały się 83 osoby spośród 90 zarejestrowanych osób wg stanu na dzień 31 grudnia 2012r.

Z ogólnej liczby 83 uczestników programu:

- 15 osób wymagało indywidualnego wsparcia w ramach usług poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej,
- 2 osoby objęto zajęciami aktywizacyjnymi w ramach pomocy w aktywnym poszukiwaniu pracy.

Wszystkim osobom uczestniczącym w programie przedstawione zostały propozycje pracy (ogółem 377), z uwzględnieniem kryteriów kwalifikacyjnych podanych przez pracodawców w ofercie pracy oraz poziomu kwalifikacji i zasobu doświadczeń zawodowych każdego uczestnika.

W wyniku zastosowanych usług pośrednictwa pracy, poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej oraz pomocy w aktywnym poszukiwaniu pracy zaktywizowano 11 osób (13,3 % ogółu osób, które wzięły udział w programie), z czego:

- 9 osób podjęło zatrudnienie,
- 1 osoba została skierowana do odbycia stażu u pracodawcy,
- 1 osoba podjęła pracę w ramach robót publicznych.

Działania na rzecz zwiększania dostępności rehabilitacji zawodowej wśród osób z zaburzeniami psychicznymi były realizowane w okresie sprawozdawczym nie tylko w ramach podstawowych usług i instrumentów rynku pracy, również poprzez organizację:

- cyklicznych spotkań w siedzibie urzędu pracy z pracodawcami z chronionego, jak i otwartego rynku pracy, podczas których odbiorcy programu mieli możliwość zaprezentowania swojej kandydatury oraz zapoznania się z charakterem oraz specyfiką pracy na różnych stanowiskach odpowiadających ich indywidualnym preferencjom i kompetencjom zawodowym,
- Targów Pracy, które odbyły się w październiku 2013r. Skierowane były do wszystkich osób zainteresowanych uzyskaniem zatrudnienia, w tym uczestników programu. Przedstawione zostały oferty pracy przez pracodawców z terenu Katowic zaproszonych do udziału w Targach oraz urzędy pracy z województwa śląskiego. Ofertę kształcenia w formach pozaszkolnych udostępniły ośrodki szkoleniowe. Dodatkowo w ramach pomocy w aktywnym poszukiwaniu pracy przeprowadzono dla uczestników Targów Pracy trzy prelekcje z tematyki dotyczącej metodyki i strategii wyszukiwania ofert zatrudnienia, przygotowania dokumentów aplikacyjnych oraz udziału w rozmowach kwalifikacyjnych,
- Dni Otwartych dla Osób Niepełnosprawnych trwających w dniach od 15 do 16 maja 2013r., na które zaproszenie otrzymały również osoby biorące udział w programie. Organizatorem byli: Wydział Polityki Społecznej Urzędu Miasta Katowice, Powiatowy Urząd Pracy oraz Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Katowicach. Dni Otwarte odbyły się pod Patronatem Prezydenta Miasta Katowice. Pierwszy z Dni Otwartych miał miejsce w Miejskim Domu Kultury „Koszutka”. Za przygotowanie Dnia Otwartego 15 maja 2013r. w zakresie pozyskania pracodawców z lokalnego rynku zainteresowanych zatrudnieniem osób niepełnosprawnych był odpowiedzialny PUP - Katowice. Uczestniczyło 10 zakładów pracy. Urząd zaprosił także przedstawicieli okolicznych urzędów pracy (ogółem 5) celem udostępnienia na wyznaczonych stoiskach ofert pracy pozostających w ich dyspozycji. PUP-Katowice zorganizował również punkty konsultacyjne z udziałem przedstawicieli następujących instytucji: Państwowego Funduszu Osób Niepełnosprawnych, Polskiej Organizacji Pracodawców Osób

Niepełnosprawnych, Polskiego Związku Niewidomych Okręgu Śląskiego, Polskiego Związku Głuchych Oddziału Śląskiego, Fundacji Aktywnej Rehabilitacji, Centrum Integracji, które informowały odbiorców Dnia Otwartego o formach wsparcia w ramach prowadzonej statutowo działalności. Odbyła się również konferencja pt. "Katowice- miastem równych szans". Organizatorem konferencji był Wydział Polityki Społecznej Urzędu Miasta Katowice oraz Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej. Jednym z prelegentów na konferencji był przedstawiciel PUP-Katowice, który przedstawił formy wsparcia realizowane przez urząd w zakresie aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych. W drugim Dniu Otwartym tj. 16 maja 2013r. odbył się Jarmark przy ul. Mielęckiego w Katowicach z udziałem przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz ośrodka pomocy społecznej i powiatowego urzędu pracy, którzy służyli uczestnikom potrzebnymi informacjami i poradami z zakresu możliwości rehabilitacji społecznej i zawodowej.

W okresie sprawozdawczym w ramach akcji informacyjnej promującej wśród pracodawców ideę zatrudniania osób z zaburzeniami psychicznymi:

- pozyskano do współpracy 3 nowych pracodawców, w tym jednego z chronionego rynku pracy i dwóch z otwartego rynku pracy,
- utrzymywano kontakt z 12 pracodawcami pozostającymi w bazie urzędu, zainteresowanych ewentualnym zatrudnieniem osób niepełnosprawnych cierpiących na zaburzenia psychiczne,
- zorganizowano w grudniu 2013r. dla pracodawców z otwartego i chronionego rynku pracy zatrudniających osoby z niepełnosprawnością bezpłatne szkolenie z zakresu znowelizowanej ustawy dotyczącej Kodeksu Pracy i niektórych ustaw. Szkolenie przeprowadził przedstawiciel Państwowej Inspekcji Pracy. Do udziału w szkoleniu zaproszono 15 pracodawców, uczestniczyło - 6 pracodawców.

Realizacja zadań w 2013r. ujętych w programie była bezkosztowa. Jedynym nakładem finansowym była kwota w wysokości 28,73 zł. z budżetu (zgodnie z art. 4 pkt.8 ustawy Prawo Zamówień Publicznych), którą przeznaczono na skromny poczęstunek dla uczestników w/wym. szkolenia i prelegenta.

*Wskaźnik uznano za osiągnięty, jeżeli wartość osiągnięta w roku 2013 była równa bądź przekraczała wartość wyjściową z roku 2011.